

Mršević Z., Janković S., (2017), **Primena principa lokalnog vlasništva: od viktimizacije do osnaživanja žena, 23-44.**

Temida, vol. 20, br. 1, str. 23-44

ISSN: 1450-6637

Ključne reči: lokalno vlasništvo, rodna ravnopravnost, međunarodni akteri, reforma sektora bezbednosti.

Dr Zorica Mršević¹

Mr Svetlana Janković²

Mehanizmi za rodnu ravnopravnost kao deo globalizacijskih³ trendova⁴

Apstrakt. Predmet rada je analiza globalizacijskih uticaja međunarodnih faktora na uvođenje i funkcionisanje mehanizama/institucija za rodnu ravnopravnost u Srbiji. Nasuprot sporadičnih izolacionističkih tendencija zatvorenosti, poslednjih godina u Srbiji su otvorena vrata globalizacijskim uticajima u pogledu formiranja mehanizama/institucija za rodnu ravnopravnost. Iako bi po svojoj prirodi sistem domaćih institucija mogao biti pre organizovan u skladu sa izolacionističkom matricom, posebno npr. kada je u pitanju sektor bezbednosti, u pogledu rodne ravnopravnosti „meki“ uticaji spoljašnjih faktora su tokom poslednje decenije nesumnjivo prihvaćeni. Mehanizmi/institucije za rodnu ravnopravnost, kao deo globalizacijskih trendova, prihvaćeni su i od građana i od strane domaćeg institucionalnog sistema, doprinoseći tako opštem društvenom napretku rodne ravnopravnosti. Rezultat tih globalizacijskih uticaja je osnivanje novih tela, donošenje novih zakonskih propisa kao i menjanje određenih institucionalnih javnih politika i praksi čitavih sektora, kao npr. sektora bezbednosti. Izlaganje obuhvata uticaj OEBSa kao tipičnog predstavnika „mekih“ globalizacijskih uticaja, uvođenje kvota izbornog sistema, osnivanje nacionalnih i lokalnih tela za rodnu ravnopravnost, usvajanje nacionalnih akcionih planova za sprovođenje Rezolucije UN SB 1325, kao i uvođenje rodne ravnopravnosti u sektor bezbednosti.

Ključne reči: Globalizacijski „meki“ uticaji, kvota izborni sistem, tela za rodnu ravnopravnost, Nacionalni akcioni plan za primenu Rezolucije UN SB 1325, OEBS, UN.

Mechanisms for gender equality as part of the globalization trends

Abstract. The paper analyzes the globalization impact of international factors on introduction and operation mechanisms / institutions for gender equality in Serbia. In contrast to sporadic isolationist tendencies of closure, in recent years in Serbia the door is opened to globalizing influences on formation of mechanisms / institutions for gender equality. Although by its nature a system of local institutions could rather be seen as functioning in accordance with the

¹ Naučna savetnica, Institut društvenih nauka Beograd.

² Potpukovnica, Institut za strategijska istraživanja.

³ Globalizacija je univerzalni proces, pod kojim se podrazumeva intenzivno ekonomsko, tehnološko, političko, idejno-kulturno i vojno povezivanje ljudi, naroda i država prema modelu zapadne civilizacijske paradigme, sa izraženom tendencijom da zahvati sve sfere individualne i kolektivne egzistencije ljudi. Ideološki osnovi globalizacije vrednosti liberalno-demokratskog modela zapadnog sveta – privatno vlasništvo, individualne slobode i demokratija, a njen cilj je širenje tih vrednosti na sve prostore sveta i sve sfere ljudskog delovanja. Stojanović Stanislav, 2010, *Globalizacija i bezbednosne perspektive sveta*, Beograd, Medija centar Odbrana. str 2-5.

⁴ Ovaj tekst je nastao kao deo projekta: Društvene transformacije u procesu evropskih integracija - multidisciplinarni pristup, na kome je autorka angažovana a koji je finansiran od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj, br. III 47010. Projekat implementira Institut društvenih nauka u Beogradu.

isolationist matrix, especially in its security sector, „soft” influence of external factors during the last decade and a half, in regard of gender equality are without any doubt accepted. Mechanisms / institutions for gender equality, as part of global trends, were accepted by both, citizens and by domestic institutional system, thus contributing to overall social progress of gender equality. The result of these globalist influence is the establishment of new bodies, the adoption of new legislation and changes in some institutional policies and practices of entire sectors, e.g. security sector. The presentation includes the impact of the OSCE as a typical representative of the „soft” globalist influence, the introduction of quota election system, establishment of national and local bodies for gender equality, the adoption of national action plans for the implementation of Resolution UN SC 1325, and the introduction of gender equality in the security sector.

Keywords: Globalistic „soft” impacts, electoral quota system, gender equality bodies, national action plan for Resolution UNSC Resolution 1325, the OSCE, the UN.

Uvod – od izolacionalizma ka globalizmu

Neke institucionalne promene se teško prihvataju, naročito ako podrazumevaju preraspodelu vlasti, društvenih odnosa moći i raspolaganje resursima. U toj situaciji obično se javlja nedostatak političke volje, koji može da predstavlja problem u uspostavljanju standarda rodne ravnopravnosti. Ovo pitanje je najčešće u praksi uslovljeno stavovima na svim nivoima vlasti. Politička kultura zemalja Balkana je ponekad opisivana kao predominantno paternalistička i elitistička koja kao takva postavlja znatne prepreke političkoj participaciji žena⁵. U skladu sa tim, zahtevi za uvođenjem institucionalnih mehanizama radi obezbeđenja političke ravnopravnosti žena i muškaraca u nekim momentima smatrani se u najboljem slučaju redundantnim, pa čak, nelegitimnim i neprihvatljivim.⁶

Politička kultura tog postkonfliktnog, tranzicionog perioda i u Srbiji bila je fokusirana uglavnom na medijski atraktivne teme bile one iz oblasti zaštite nacionalnih interesa, saradnje sa Haškim tribunalom, suočavanja sa odgovornostima za neposrednu konfliktnu prošlost, evropskih integracija, predizbornim sučeljavanjima, temama iz domena političkih skandala. To je kombinovano sa građanskom pasivnošću nasleđenom iz prethodnog socijalističkog perioda kao i antifeminizmom, snažnom patrijarhalnom političkom kulturom, marginalizovanim ženskim pokretom, slabim ili nepostojećim mehanizmima za rodnu ravnopravnost, neudobnim izbornim sistemima, nestabilnim partijskim scenama i muško dominantnim političkim elitama. Uopšteno rečeno, bez obzira na samopromotivnu percepciju vladajućih političkih elita koje listom proklamuju da je sa padom komunizma posao završen i demokratija za sve nastupila preko noći, radi se o situaciji nedovršenih, nedostatnih

⁵ Drude Dahlerup, 2003, *Comparative Studies of Electoral Gender Quotas*. Rad predstavljen na međunarodnoj konferenciji „Implementacija kvota – latinoamerička iskustva“. Lima: International Institute for Democracy and electoral assistance. 23/24 februar.

⁶ Mršević Zorica 2007, *Ka demokratskom društvu - Sistem izbornih kvota*, Beograd: Institut društvenih nauka.

demokratija, ili demokratija u izgradnji i nastanku, sa ženskom polovinom stanovništva bez pravog učešća u odlučivanju.

Nasuprot takvih sporadičnih verbalnih izolacionističkih stavova pojedinih političkih partija i lidera kao i pojave sporadičnih tendencija evroskeptične zatvorenosti, u poslednjoj deceniji i u Srbiji su uglavnom bila otvorena vrata globalizacijskim⁷ uticajima za uvođenje novih, do tada nepostojećih mehanizama/institucija za rodnu ravnopravnost. Globalizacijski uticaji na tu specifičnu oblast javnih politika u Srbiji ogledaju se u određenim, konkretnim institucionalnim promenama, odnosno formiranju i funkcionisanju novih institucija, od kojih je najznačajnije navesti četiri: 1) kvota izborni sistem⁸, 2) osnivanje institucionalnih tela za rodnu ravnopravnost⁹, 3) usvajanje nacionalnih akcionih planova (2010 – 2015. i 2016 – 2020.) za sprovođenje Rezolucije UN SB 1325, kao i 4) uvođenje rodne ravnopravnosti u sektor bezbednosti.

„Meki“ globalizacijski uticaji

Sve te institucionalne novine kratko nazvane mehanizmi/institucije za rodnu ravnopravnost, nisu u Srbiji autohtona, autentična pojava. Prethodno su postojali i razvijali se u nizu evropskih država i država drugih kontinenata, tako da su postali deo uticaja globalizacijskih trendova. Njihovo prihvatanje počelo je od strane institucionalnog sistema Srbije u procesu demokratskih promena s početka XXI veka, što je jasan dokaz postojanja njegove otvorenosti. Ali iako su uticaji spolja nesumnjivo postojeći, treba svakako naglasiti da ni jedan od tih mehanizama (npr. kvota izborni sistem u Srbiji kao prva značajnija institucionalna promena u oblasti rodne ravnopravnosti), nije uveden pod spoljnim pritiskom, niti su rezultat bilo kakvih spoljnih intervencija imperativnog karaktera.

Važno je dakle pojasniti, da se globalizacijski uticaji na formiranje mehanizama za rodnu ravnopravnost u Srbiji nisu desili u vidu nametanja inostranih institucionalnih formi i vrednosti, niti bi takav „tvrđi“ pristup mogao da bude ni šire prihvaćen, niti trajnije zadržan. Uticaji o kojima je reč su pre procesi „mekog“ uticanja globalizacijskih promena međunarodnog ambijenta koji je doprineo stvaranju društvene klime rodne egalitarnosti, povećane vidljivosti ženskih političkih aktivnosti, kao i nastojanja da se više ne bude negativan primer i izuzetak i da se ne zaostane za regionalnim i međunarodnim standardima.

⁷ Opšti smisao i cilj globalizacije jeste obezbeđenje nesmetanog protoka ideja, roba, kapitala i informacija, pa je otuda njeno najznačajnije obeležje, svakako, do sada nezabeležena međuzavisnost ljudi, naroda i država. Stojanović, op. cit. str 5.

⁸ Council of Europe, *Balanced participation of women and men in political and public decision making*. Recommendation Rec (2003) 3 adopted by the Committee of Ministers of Council of Europe on 12 March.

⁹ Mršević Zorica, 2011, *Ka demokratskom društvu - Rodna ravnopravnost*, Beograd: Institut društvenih nauka.

Tako na primer, uticaji međunarodnih organizacija, npr. OEBSa (Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju), dešavaju se kroz dogovore i uzajamnu saradnju sa državama članicama. Sa njima se organizuju diskusije, konferencije, regionalne sastanke, studijske posete, seminare, radionice, tribine, okrugle stolove i slične aktivnosti, kojima se ostvaruju i usavršavaju između ostalog i rodne politike. U tom cilju, međunarodne organizacije saraduju sa vladinim telima i institucijama, nevladinim organizacijama i pojedinačnim ekspertima/kinjama.

Uloga Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju – OEBS u uvođenju mehanizama za rodnu ravnopravnost¹⁰

OEBS je inače, zaista dobar primer „mekih” međunarodnih globalizacijskih uticaja. Države članice Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) su saglasne da je uspostavljanje ravnopravnosti između muškaraca i žena jedan od osnovnih preduslova za održiv mir, bezbednost, demokratiju i poboljšanje opšteg ekonomskog stanja. U cilju ubrzanja ovog procesa, države članice OEBS-a su se obavezale da će primenjivati postojeće međunarodne standarde u oblasti rodne ravnopravnosti, a pored toga, usaglasile su i posebne odluke, politike i mere za ostvarivanje jednakih prava muškaraca i žena. OEBS-ove odluke su političke prirode i samim tim, nisu zakonski već samo politički obavezujuće. Ali, pitanja ljudskih prava i participatorne demokratije su od međunarodnog interesa i ne mogu biti samo unutrašnje pitanje jedne suverene države¹¹. Pošto pitanja rodne ravnopravnosti i uključivanja rodni politika u različite oblasti društveno-političkog života često ne spadaju u uobičajeno zakonodavstvo, OEBS-ovi stručnjaci/kinje pripremili su brojne priručnike¹², kao i vodiče za praktičnu primenu sa namenom podrške u radu na terenu, od kojih ovde navodimo samo neke nedavne iz oblasti rodne ravnopravnosti:

- Studija o nacionalnim akcionim planovima o implementaciji Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija¹³,
- Vodič za promociju učešća žena u političkim strankama¹⁴,
- Vodič: Integrisanje rodne perspektive u okviru interne kontrole oružanih snaga¹⁵ i

¹⁰ Mršević Zorica, 2002, *Standardi i mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti u demokratskim zemljama*, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd 2002, OSCE.

¹¹ Samim tim, države članice nisu u poziciji da izbegnu diskusije o kršenju ljudskih prava u okviru sopstvenih granica, pozivajući se na princip ne-intervencije. Iz Moskovskog dokumenta, Konferencije za evropsku bezbednost i saradnju, 1991: „Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE”, par.23-24.

¹² OSCE/ODIHR, 2004, *Handbook for monitoring women's participation in elections, political parties and advancement of women*. Warsaw: OSCE/ODIHR. pp. 30-32.

¹³ OSCE 2014, *Study on National Action Plans for implementing UN Security Council Resolution*. Vienna

¹⁴ OSCE/ODIHR 2014, *Handbook on Promoting Women's Participation in Political Parties*. Warsaw

- Integrisanje rodni pitanja u nadzor institucija ombudsmana i državnih institucija za ljudska prava nad sektorom sigurnosti.¹⁶

Elementi rodne ravnopravnosti praktično se sprovode u delo kroz sve tri „dimenzije“ (programskih stubova) rada OEBS-a.¹⁷ I u okviru prve, „Političko-vojne dimenzije“ uključeni su elementi rodne ravnopravnosti, gde se uvodi rodna perspektiva na primer, u procese razoružavanja, gde žene imaju značajnu ulogu jer su najčešće žrtve u oružanim sukobima (koji se često dešavaju i u zoni škola, univerziteta, čak i zdravstvenih centara). Osim potencijalnog fatalnog ishoda od direktnog pogotka metkom, žene dolaze u situaciju da budu žrtve zastrašivanja oružjem, silovanja, u nekim slučajevima žive pod stalnom pretnjom od nasilnog partnera koji ima oružje, itd. OEBS-ove smernice u ovoj oblasti upućuju pre svega na implementaciju Rezolucije 1325, a zatim, na pripremu nacionalnog plana, ili integraciju principa Rezolucije u neki drugi akcioni plan. Sledeći aspekti rodne ravnopravnosti su uključivanje žena u mirovne pregovore; skretanje posebne pažnje na pitanja žena i ostalih marginalizovanih grupa u okviru plana odbrane; podrška nevladinom sektoru; angažovanje žena u vojnim i bezbednosnim službama (ako iste nisu rezervisane samo za muškarce), uz pripremu strategija za ostvarivanje ovog cilja (istražuje se na koji način su žene angažovane, u kom obimu i na kakvim položajima). Takođe se utvrđuje da li postoji alternativna služba civilne odbrane (da li uključuje i žene), kakvu obuku prolaze muškarci, a kakvu žene, da li žene mogu da učestvuju u mirovnim snagama, itd. Političko-vojna dimenzija se bavi pitanjima rodne ravnopravnosti i u post-konfliktnim uslovima i u uslovima mira. Uputstva za ostvarivanje rodne ravnopravnosti odnose se na: obuku studenata/studentkinja u vojnim i policijskim akademijama o različitim potrebama žena i muškaraca civila (naročito posebne potrebe izbeglog i raseljenog stanovništva); donošenje posebnih mera, kao što je potpisivanje Kodeksa ponašanja vojnog osoblja u odnosu na civilno stanovništvo radi sprečavanja, pravovremenog reagovanja i sankcionisanja seksualnog uznemiravanja, kršenja ljudskih prava; preduzimanje mera afirmativne akcije za uključivanja žena u vojne/ policijske službe; uvođenje obuke o rodnoj ravnopravnosti u standardnu obuku vojske/ policije/ granične policije, sa naglaskom na pitanja vezana za seksualno iskorišćavanje, nasilje; uključivanje

¹⁵ DCAF, OSCE, OSCE/ODIHR, 2014, *Integrating a Gender Perspective into Internal Oversight within Armed Forces*. Geneva.

¹⁶ *Integrating a Gender Perspective into Oversight of the Security Sector by Ombuds Institutions & National Human Rights Institutions*.

¹⁷ Mičić Maja, 2016, *Standardi i uloga Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) u vezi sa ostvarivanjem rodne ravnopravnosti u državama članicama*, Univerzitet u Novom Sadu: Asocijacija centara za interdisciplinarnu i multidisciplinarnu studije, Centar za rodne studije.

muškaraca u vođenje treninga, prilagođavanje budžeta rodnim pitanjima u planu reforme vojno-bezbednosnih službi i policije, itd.

U okviru OEBS-ove druge dimenzije „Ekonomija i zaštita životne sredine”, nakon donošenja OEBS razmatra položaj žena u okviru nacionalnih obaveza kao što su donošenje zakona, institucionalnih mehanizama (koliko je proporcionalno žena i muškaraca uključeno u donošenje važnih odluka u ovoj oblasti, na centralnom i lokalnom nivou), sektorskim pitanjima (šumarstvo, vodoprivreda, poljoprivreda i ribolov), nacionalnim politikama, programima, investicijama i donatorskim programima. Takođe, OEBS-ova uputstva u ovoj oblasti ukazuju da je bitno razmotriti pitanja rodne osetljivosti nacionalnih/lokalnih budžeta, napraviti analize rodnih stereotipa u korišćenju prirodnih resursa (ko sakuplja, ko prevozi, ko upravlja i ko prodaje proizvode), medijsku pokrivenost ekoloških pitanja. Zatim proveriti zdravstvene indikatore (da li određeni uslovi povećavaju smrtnost dece, neplodnost), kao i da li se ostale ugrožene grupe uključuju u procese donošenja odluka u okviru zaštite životne sredine. (U ovu svrhu je OEBS-ov Sekretarijat izdao publikaciju „Integrisanje rodne ravnopravnosti u okviru impementacije Arhus konvencije: vodič za praktičnu primenu”¹⁸)

Treća, „Humana (ljudska) dimenzija” se u okviru OEBS-a odnosi na pitanja zaštite ljudskih prava, vladavine zakona, demokratizacije, izbora, medija, kao i sprečavanja trafikinga ljudima. Pitanje rodne ravnopravnosti se uzima kao intersektoralno pitanje i uvodi se u sve programe, planove, projekte i politike OEBS-a, a da bi se isto ostvarilo u državama članicama, preduzimaju se sledeći koraci: OEBS-ova uputstva za primenu odluka i obaveza vrlo detaljno obrađuju svaku oblast pojedinačno. Tu na primer spadaju: obavezne analize stanja u društvu, kao što su analize primena međunarodnih standarda, kao što je CEDAW i Rezolucija 1325 SB UN, zatim nacionalnih strategija, kao što je uvođenje nacionalnog plana za promovisanje rodne ravnopravnosti, razvijanja zakonodavnog okvira za borbu protiv diskriminacije i nasilja nad ženama, uključivanje pitanja uživanja ljudskih prava od strane svih pripadnika zajednice u najviša nacionalna dokumenta kao što je Ustav, osnivanje najviših vladinih tela, kao što su ministarstva zadužena za ravnopravnost i ljudska prava, i drugo. U okviru ljudske dimenzije se ocenjuje i stepen demokratizacije, sloboda medija i pitanja slobodnih izbora, putem analize izbornih prava žena i muškaraca, stepena iskorišćenja prava žena da biraju i da se kandiduju, postojanja kulturoloških prepreka u učešću žena u politici kroz njihovu zastupljenost u političkim strankama, parlamentu, izvršnoj vlasti, uključivanje žena iz manjinskih grupa (žene Romkinje na primer), zatim postojanje institucija, kao što su

¹⁸ Naslov originala: “Gender Mainstreaming in Aarhus Activities: A guideline for practitioners”.

ministarstva koja se bave ravnopravnošću, pravima žena. Proverava se da li ima restrikcija za rad nevladinih organizacija; koliko su žene aktivne u religijskim grupama, sindikatima, da li ih ima na liderskim pozicijama. Na polju medija se istražuje postojanje stereotipa koji se suprotstavljaju uključivanju žena u političke stranke, i uopšte, u politički i javni život. Jedno od najbitnijih pitanja kojima se države članice moraju pozabaviti je na koji način svi ovi faktori deluju na opšte stanje demokratije u društvu.

Uvođenje kvota izbornog sistema

Iz OEBSove „humane dimenzije“ dolaze uticaji na uvođenje kvota izbornog sistema u Srbiji. Današnjim zakonom regulisan je kvota izborni sistem u Srbiji i uglavnom ima međunarodno poreklo, ali usvojeni model nije neposredno prenet iz neke konkretne zemlje i regije već je u Srbiju uveden pod uticajem kombinacije primera dobre prakse pojedinih zemalja. Zbog toga je mit da su kvote uvedene u mnoge zemlje sveta „iz Skandinavije“, iako je švedski primer zaista bio inspirativan i ohrabrujući politički model. Ali takođe isto važi i za partijske kvote evropskih socijaldemokratija,¹⁹ britanski tvinging sistem, primeri iz regiona Zapadnog Balkana, i sl, koji su svi kao modeli dobrih praksi, putem uticaja međunarodnih organizacija, OEBSa pre svega, ostvarili određeni uticaj. Zbog toga se kao glavno „mesto porekla“ rodni kvota i njihovo širenje identifikuju aktivnosti međunarodnih organizacija i međunarodne preporuke razmatrane i dogovarane tokom međunarodnih susreta i konferencija koje su obavezivale države članice da nađu način kojim bi poboljšale zastupljenost žena i pristupačnost političkih instanci na kojima se donose odluke.

Ravnopravnost muškaraca i žena na mestima donošenja političkih odluka je snažno prisutno u međunarodnim dokumentima koja mogu da budu veoma važan izvor podsticaja za pomeranje i unapređivanje ravnopravnosti. Dve od njih su najvažnije, Convention for the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW, usvojena 1979) i Pekinška Akciona platforma (Beijing Platform for Action usvojena 1995). Oba dokumenta nastala su unutar aktivnosti UN. Treba pomenuti i OEBSovu Ministarsku odluku 7/09 o participaciji žena u političkom i javnom životu.²⁰ Ova odluka je usvojena kao odgovor na ustaljenu pojavu manjeg učešća žena u okviru odlučujućih struktura, kao i u okviru zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. Ista poziva države članice da: Preduzmu mere da se

¹⁹ Uticaj Socijalističke Internacionale podigao je učešće žena u organima Socijaldemokratskih partija članica ali samo do 25%. Odatle postoje izveštaji da su takve unutarpartijske odredbe dovele do žestokih međusobnih sukoba žena suprotstavljenih oko zagarantovanih partijskih pozicija. To sve vodi do rezultata da se minimalne unutarpartijske kvote doduše ispune, ali da njihovo funkcionisanje nikada ne vodi ka očekivanom koraku dalje, tj. do opšteg povećanja broja žena i preko tih obaveznih procenata putem tzv. političke zaraze.

²⁰ Ministerial Decision on Women's Participation in Political and Public Life.

omogućiti ravnopravno zapošljavanje i promovisanje rada žena u sektorima bezbednosti, pre svega uključujući vojsku; Pripreme zakonodavni okvir za učešće žena u političkom i javnom životu; Promovišu podelu posla i roditeljskih obaveza da bi omogućile uključenost žena u politički i javni život.

Ali postojanje međunarodnih dokumenata samo po sebi nije dovoljno i kvota izborni sistem mogao da je da bude preporučen od strane međunarodnih organizacija i konferencija pre svega u onim zemljama u kojima postoji aktivno međunarodno prisustvo (npr. u periodima postkonfliktne izgradnje). Takođe, činjenica je da bez snažnih i dobro organizovanih aktivnosti domaćih ženskih i drugih podržavajućih političkih snaga, kvota sistem ne bi nigde mogao da bude prihvaćen kao inspirativni inostrani model. Zapravo ne postoji ni jedan uspešan primer uvođenja i primene kvota sistema bez međunarodne podrške domaćim koalicijama ženskog pokreta, političarki i stručnjakinja angažovanih na promociji tog izbornog instrumenta. Žene su već bile prisutne na javnoj i političkoj sceni, bilo u formalnim političkim strukturama, bilo ženskim pokretima²¹, koristile su svoj uticaj da se izbore za konsolidaciju i stalnost ženske političke participacije kroz uvođenje kvota sistema. Većina političkih organizacija žena je prihvatila liberalno ili reformističko stanovište. One su postavile cilj da se u javnom životu ukinu one nejednakosti koje se mogu otkloniti, kao što su neodgovarajuća zastupljenost žena na najvažnijim političkim, upravljačkim i profesionalnim položajima i nepravde koje proističu iz zakonovadstva (neodgovarajuća zaštita žena i dece od nasilja, neadekvatna socijalna zaštita žena). To je odraz verovanja organizovanih ženskih snaga širom sveta da se ovi ciljevi mogu postići procesom postepenih reformi, a ne vođenjem „rata među polovima”.²²

Potpuniji koncept bezbednosti, koji podrazumeva uključivanje svih članova društva a ne samo jedne polovine stanovništva država članica OEBS-a podrazumeva učešće žena u pregovorima, vojnim, bezbednosnim službama i sl., što sve može značajno da utiče na samu politiku, primenom OEBSove Odluke 15/05 o ulozi žena u spečavanju sukoba, upravljanju kriznim situacijama i oporavkom posle sukoba. U skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1325, OEBS je 2005-e usvojio Odluku Ministarskog saveta o ulozi žena u spečavanju sukoba, upravljanju kriznim situacijama i oporavku posle sukoba. Ova Odluka integriše obaveze koje je postavio UN kao sopstvene i poziva zemlje članice da omoguće

²¹ Žene su još u ranim devedesetim otkrile nevladine organizacije kao specifični organizacioni tip odgovora na nastupele teškoće i nedaće i to je bio njihov odgovor na ratna nasilja i razaranja, izbeglištvo, nesreće i humanitarne katastrofe, siromaštvo i nezaposlenost kao i činjenicu da su njihove socijalističke države blagostanja jednostavno preko noći prestale da postoje u ratovima.

²² Hejvud Endru, 2004, *Politika*, Beograd: Clio.

punu participaciju žena u oblastima koje su navedene u Odluci, sa posebnim naglaskom na: Postavljanju standarda za zapošljavanje žena na vodećim pozicijama u okviru OEBS-a; Podršku ženama i devojčicama uključujući organizovanje obuka, obrazovanje i uključivanje žena kroz sve faze mirovnog procesa²³; Ocenjivanje procesa uvođenja rodni politika u sve programe i aktivnosti u vezi sa sprečavanjem sukoba; Razvoj OEBS-ove internet stranice kojom se povećava vidljivost žena ekspertkinja, naročito u oblasti vojske i policije.

Rodna ravnopravnost u sektoru bezbednosti

Na uključivanje rodne perspektive u sistem odbrane ne obavezuje samo imperativ efikasnijeg sistema, već i snažan formalno pravni okvir u koji su uključeni nacionalni zakoni i međunarodni standardi. Nacionalnim akcionim planom za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2010-2015) predviđeno je formiranje institucionalnih tela i mehanizama u cilju promovisanja, unapređivanja i osiguravanja ravnopravnog učešća žena u sistemu odbrane, kao i prevencije i zaštite žena od seksualnog uznemiravanja.²⁴ Savet bezbednosti UN doneo je 31. oktobra 2000. Rezoluciju 1325, dokument koji predviđa da se, pored država kao tradicionalnih aktera, u mirovne procese i primenu mirovnih sporazuma uključi civilno društvo, a pre svega žene. Rezolucija je poznata pod nazivom „Žene, mir i bezbednost” i rezultat je inicijative međunarodnog ženskog mirovnog pokreta, a obavezujuća je za sve zemlje članice Ujedinjenih nacija. Iako se usvojeni tekst razlikuje od početne ideje, njegova primena je još udaljenija od prvobitnih vizija kreatorki. One su uporno dokazivale da se novcem iz poreza često obilato finansiraju smrt i razaranja, da su ratovi najveći uzročnici svekolikog globalnog siromaštva, a da žene podnose najveći teret militarizma.

Rezolucija se koncentriše na učešće žena u mirovnim procesima i donošenju odluka o miru, na uključivanje rodne perspektive u mirovne procese, na zaštitu žena u oružanim sukobima i u postkonfliktnom periodu itd. Glavna poruka dokumenta je neophodnost izgradnje strategije za ravnopravnost žena i muškaraca, tako da ta strategija postane sastavni deo programa u svim najvažnijim sferama života: političkoj, ekonomskoj i socijalnoj.

²³ Odluka Ministarskog saveta OEBSa o ulozi žena u sprečavanju sukoba, upravljanju kriznim situacijama i oporavku posle sukoba, paragrafi 6 i 7.

²⁴ Višacki Tatjana, Šaranović Jovanka, Janković Svetlana, 2014, „Prevencija rodno zasnovanog nasilja kroz prizmu uspostavljenih institucionalnih tela i mehanizama rodne ravnopravnosti u sistemu odbrane“, saopštenje na V godinjoj konferenciji Viktmološkog društva. Zaštita žrtava: međunarodno pravo, nacionalno zakonodavstvo i praksa, knjiga apstrakta, Tematska sesija 9: Razvijanje antidiskriminacionih politika i zaštita ravnopravnosti, str. 37. Beograd, 27-28. novembar 2014.

Usvajanje rezolucije bilo je motivisano činjenicom da su civili, posebno žene i deca, tokom celog dvadesetog veka bili stalna meta ratnih sukoba, što se nastavlja i u ovom veku. U Rezoluciji ne samo da se naglašava važnost ravnopravnog učešća žena i njihovog punog uključivanja u sve napore na održanju i promociji mira i bezbednosti, već se ističe potreba za njihovom većom ulogom u donošenju odluka koje se tiču sprečavanja i rešavanja konflikata.

Važno je reći i to da se, osim davanja ženama uloge akterki, ovim dokumentom prvi put na tako visokom međunarodnom nivou afirmiše tzv. ljudska dimenzija bezbednosti.²⁵ Time se obogaćuje tradicionalni koncept bezbednosti koji podrazumeva ulaganje znatnih sredstava u vojsku i policiju kao ključne učesnike, dok građani, posebno žene, ostaju manje-više nevidljivi. Ljudska bezbednost je kompleksan pojam i smatra se da postoji više njenih dimenzija. Na primer, Agencija za razvoj i stanovništvo Ujedinjenih nacija (UNDP) uvodi sedam dimenzija ljudske bezbednosti: ekonomsku, prehrambenu, zdravstvenu, ekološku, ličnu, političku, bezbednost zajednice i kulturnu bezbednost.²⁶

Zbog tih ljudskih dimenzija bezbednosti, Rezolucija poziva na porast učešća broja žena na svim nivoima donošenja odluka, npr. u sprečavanju i rešavanju konflikata, u posebnoj zaštiti žena u konfliktu, na povećanju podrške ženama koje su aktivne u izgradnji mira itd. Posle donošenja Rezolucije 1325 vlade država članica UN, na preporuku generalnog sekretara, pristupile su usvajanju nacionalnih planova za njenu primenu. To je učinila i Evropska unija, dok su OEBS i NATO izradili svoje akcione planove, što je za period 2010–2015. uradila i Srbija. Naime, Vlada Republike Srbije je 23. decembra 2010. godine usvojila Nacionalni akcioni plan za primenu Rezolucije 1325 – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2010-2015), a njegova primena započela je krajem decembra 2010. godine.²⁷ Rad na tekstu NAPA kao i njegova kasnija primena ostvarena je u saradnji organa državne uprave Republike Srbije sa pojedinim međunarodnim organizacijama poput EU, UNDP, UN Women, NATO (PfP), Misije OEBS u Srbiji, DCAF. Imajući u vidu potencijalno članstvo u Evropskoj uniji (EU), prilikom izrade tog dokumenta uzete su u razmatranje Strategija EU za ravnopravnost žena i muškaraca 2010-2015. godine i Plan aktivnosti za sprovođenje Strategije

²⁵ Strah jordanskih žena, npr. od uticaja radikalizacije odnosi se direktno na njihove svakodnevne aktivnosti, svakodnevnu slobodu kretanja izvan kuće, povećan stepen porodičnog nasilja, smanjenje mogućnosti da nađu posao, smanjenje obrazovnih mogućnosti, smanjene mogućnosti za volonterski rad u lokalnim zajednicama. UN Women, 2016, *Women and violent radicalization in Jordan*. The Jordanian National Commission for women. str. 7.

²⁶ Izveštaj Agencije za razvoj i stanovništvo Ujedinjenih nacija (UNDP) iz 1994. uveo je sedam dimenzija ljudske bezbednosti: ekonomsku, prehrambenu, zdravstvenu, ekološku, ličnu, političku, bezbednost zajednice i kulturnu bezbednost. E novine, 2016, Žene za mir i bezbednost. Rezolucija 1325.

²⁷ Zaključak Vlade Republike Srbije 05 broj 337–9657/2010, od 23. decembra 2010. godine o usvajanju *Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2010-2015)*, „Službeni glasnik RS“, broj 102/10, Beograd, 30. decembar 2010. godine.

EU za ravnopravnost žena i muškaraca 2010-2015. godine. Imajući u vidu da se u okviru Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike Evropske unije (CSDP), rodna perspektiva misije EU ostvaruje i kroz prisustvo jednog/jedne ili nekoliko savetnika/savetnica za rodnu ravnopravnost u svim civilnim i vojnim misijama, Nacionalni akcioni plan je predvideo uvođenje takve nove dužnosti u praksu Republike Srbije. Takođe, prilikom izrade i primene Nacionalnog akcionog plana imalo se u vidu i da je Severnoatlantski savez (u daljem tekstu: NATO) u septembru 2009. godine doneo Direktivu²⁸, kojom se sve članice Partnerstva za mir (PfP), čiji je član i Republika Srbija, upućuju na ugradnju preporuka iz Rezolucije 1325 SB UN.

Važno je istaći da su ovim dokumentom otvoreni svi oblici školovanja, usavršavanja i obuke u vojnim i policijskim ustanovama za participaciju žena i devojaka. Ovo je istorijska, promena koja se desila u sistemu bezbednosti Republike Srbije. Nakon viševjekovne nemogućnosti žena da se edukuju za vojni i policijski poziv, pod istim uslovima kao i muškarci, počev od 2007. godine do kraja 2014. godine, svi oblici edukacije u vojsci i policiji postali su otvoreni za participaciju devojaka i žena, uključujući Visoke studije bezbednosti Vojnu akademiju Univerziteta odbrane, Generalštabno i Komandno-štabno usavršavanje, Osnovne studije na Vojnoj akademiji i Medicinskom fakultetu VMA Univerziteta odbrane, Vojnu gimnaziju, obuke za rezervne oficire, Kriminalističko-policijsku akademiju, Centar za policijsku obuku u Sremskoj Kamenici i druge institucije.²⁹ Sva događanja pratile su uspešne medijske kampanje za veće privlačenje žena u operativni sastav vojske i policije i za prijem devojaka na sve oblike školovanja i usavršavanja.

Povećanje ukupne zastupljenosti žena u sistemu bezbednosti za 5,2% je jedan od efekata sprovođenja plana. Naime, na osnovu uporedne analize podataka nadležnih organa državne uprave, utvrđeno je da je u 2010. godini bilo 14,5% žena, a nakon petogodišnje primene Nacionalnog akcionog plana došlo je do povećanja ukupne zastupljenosti žena u institucijama u sistemu bezbednosti i ona je 2015. godine iznosila 19,7%. Među značajnija postignuća u sprovođenju ovog plana spada i ostvarena „vidljivost“ zastupljenosti žena u sistemu bezbednosti, njihovog mesta i uloge u očuvanju mira i bezbednosti u Republici Srbiji. U navedenom periodu sprovođenja Nacionalnog akcionog plana došlo je do značajne kvalitativne promene, jer nije povećavana zastupljenost žena u administraciji, već je došlo do

²⁸ Bi-SC Directive 40-1, *Integrating UNSCR 1325 and Gender Perspectives in the NATO Command Structure Including Measures for Protection during Armed Conflict*, Brussels, 2009.

²⁹ Stojković Biljana, Janković Svetlana, 2016, *Sustainability of UNSCR 1325 Implementation in the Republic of Serbia*, Belgrade: Institute for strategic research, pp.350 366.

povećanja zastupljenosti žena u operativnom sastavu (tzv. žene u uniformi) u vojsci, policiji, carini i Upravi za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde. S tim u vezi preduzete su i mere za podršku ženama u usklađivanju profesionalne i porodične uloge³⁰ i na normativnoj zaštiti žena profesionalnih vojnih lica tokom porodiljskog i trudničkog bolovanja.³¹

Institucionalna izgrađenost je specifična karakteristika Nacionalnog akcionog plana u Republici Srbiji koji, za razliku od drugih akcionih planova za primenu Rezolucije 1325, predviđa obrazovanje i funkcionisanje čitave mreže međusobno povezanih institucionalnih tela i mehanizama rodne ravnopravnosti. Analizom ovog segmenta Nacionalnog akcionog plana, utvrđeno je da su u prve tri godine sprovođenja tog plana (2010-2013), obrazovana sva predviđena institucionalna tela, a od mehanizama rodne ravnopravnosti nije uspostavljen samo mehanizam savetnika/savetnica komandanata nacionalnih kontingenata za rodnu ravnopravnost u multinacionalnim operacijama, iako je za tu dužnost do sada edukovano oko 120 lica u zemlji i inostranstvu. Treba napomenuti da to nije odraz namere da se ne realizuje takvo postavljenje, nego situacija da ta mesta u podeli uloga sene dodeljuju našim kontingentima snaga u multinacionalnim operacijama. U vezi s navedenim, obrazovana su i deluju četiri institucionalna tela za sprovođenje Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije Saveta bezbednosti UN 1325 – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2010-2015) i to: (1) Politički savet Vlade, (2) Multisektorsko koordinaciono telo Vlade, (3) analitičke grupe i istraživački timovi i (4) Komisija Narodne skupštine Republike Srbije za praćenje sprovođenja Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije Saveta bezbednosti UN 1325 – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji. Bitno je napomenuti, artikulišući aspekt rodne ravnopravnosti do kraja, i to da su predviđeni i uglavnom obrazovani mehanizmi podrške za rodnu ravnopravnost (rodni savetnici/e, osobe od poverenja, podrška kolegi/nici).

Zaključak

Osnivanje institucija/mehanizama za rodnu ravnopravnost u Srbiji u dvehiljaditim, predstavlja interesantan primer globalizacijskih uticaja na institucionalni sistem jedne zemlje. Iako ni jedana od četiri institucionalne novine, kvota izborni sistem, tela za rodnu ravnopravnost, NAP Rezolucije UNSB 1325 i rodna ravnopravnost u sektoru bezbednost, nije

³⁰ Zaključak Vlade 05 broj 337-1685/2015 od 19.02.2015. godine i Izveštaj Političkog saveta o sprovođenju Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2010-2015) za period od 2011. do 2013. godine. Internet sajt Ministarstva odbrane.

³¹ Zaključak Vlade 05 broj 021-11794/2015-1 od 28.11.2015. godine i Izveštaj Političkog saveta o sprovođenju Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2010-2015) u 2014. godini. Internet sajt Ministarstva odbrane.

uvedena pod pritiskom iz inostranstva, ni jedan nije autohtona domaća pojava. Svi oni su se oslanjali na iskustva drugih zemalja, a procesi njihovog usvajanja i osnivanja inicirani su „mekim” uticajima međunarodnih organizacija aktivnih u Srbiji, uz kontinuiranu i aktivnu saradnju domaćih aktera, pre svega ženskog pokreta i ekspertkinja/eksperata za pitanja rodne ravnopravnosti, ali i otvorenosti civilnog institucionalnog sistema i sektora bebednosti da prihvate i transparentno realizuju rodnu ravnopravnost.

Literatura:

1. Bi-SC Directive 40-1, *Integrating UNSCR 1325 and Gender Perspectives in the NATO Command Structure Including Measures for Protection during Armed Conflict*, Brusells, 2009.
2. Council of Europe, *Balanced participation of women and men in political and public decision making*. Recommendation Rec (2003) 3 adopted by the Committee of Ministers of Council of Europe on 12 March. <http://www.hrol.org/uploads/soft/121219/1-121219222359.pdf>, pristupljeno 13. aprila 2017. godine.
3. DCAF, OSCE, OSCE/ODIHR, 2014, *Integrating a Gender Perspective into Internal Oversight within Armed Forces*. Geneva. <http://www.osce.org/odihr/118325?download=true>, pristupljeno 12. aprila 2017. godine.
4. DCAF, OSCE, OSCE/ODIHR, 2014, *Integrating a Gender Perspective into Oversight of the Security Sector by Ombuds Institutions & National Human Rights Institutions*. Geneva. <http://www.osce.org/odihr/118327?download=true>, pristupljeno 12. aprila 2017. godine.
5. Drude Dahlerup, 2003, *Comparative Studies of Electoral Gender Quotas*. Rad predstavljen na međunarodnoj konferenciji „Implementacija kvota – latinoamerička iskustva“. Lima: International Institute for Democracy and electoral assistance. 23/24 februar.
6. „Gender Mainstreaming in Aarhus Activities: A guideline for practitioners”. <http://www.osce.org/gender/87675?download=true>, pristupljeno 13. aprila 2017. godine.
7. Hejvud Endru, 2004, *Politika*, Beograd: Clio.
8. Izveštaj Agencije za razvoj i stanovništvo Ujedinjenih nacija (UNDP), 1994, E novine, 2016, Žene za mir i bezbednost. Rezolucija 1325.
9. Mičić Maja, 2016, *Standardi i uloga Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) u vezi sa ostvarivanjem rodne ravnopravnosti u državama članicama*, Univerzitet u Novom Sadu: Asocijacija centara za interdisciplinarnu i multidisciplinarnu studije, Centar za rodne studije.
10. Ministerial Decision No. 07/09 on Women’s Participation in Political and Public Life. OSCE. Athens 2009.
11. Mršević Zorica 2007, *Ka demokratskom društvu - Sistem izbornih kvota*, Beograd: Institut društvenih nauka. http://zoricamrsevic.in.rs/knjige/Kvote_-_Zorica_Mrsevic.pdf, pristupljeno 14. aprila 2017. godine.
12. Mršević Zorica, 2011, *Ka demokratskom društvu - Rodna ravnopravnost*, Beograd: Institut društvenih nauka. http://zoricamrsevic.in.rs/knjige/Rodna_ravnopravnost_-_Zorica_Mrsevic.pdf, pristupljeno 12. aprila 2017. godine.
13. Mršević Zorica, 2002, *Standardi i mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti u demokratskim zemljama*, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd 2002, OSCE, http://zoricamrsevic.in.rs/knjige/Standardi_i_mehanizmi.pdf, pristupljeno 13. aprila 2017. godine.
14. OSCE/ODIHR, 2004, *Handbook for monitoring women’s participation in elections, political parties and advancement of women*. Warsaw: OSCE/ODIHR. <http://www.osce.org/odihr/120877?download=true> Pristupljeno 14 aprila 2017. godine

15. OSCE, 2014, Study on National Action Plans for implementing UN Security Council Resolution. Vienna <http://www.osce.org/secretariat/125727?download=true>, pristupljeno 12. aprila 2017. godine.
16. OSCE 2014, *Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE*, 1991.
17. OSCE/ODIHR 2014, Handbook on Promoting Women's Participation in Political Parties. <http://www.osce.org/odhr/120877?download=true>, pristupljeno 12. aprila 2017. godine.
18. Stojanović Stanislav, 2010, *Globalizacija i bezbednosne perspektive sveta*, Beograd, Medija centar Odbrana.
19. Stojković Biljana, Janković Svetlana, 2016, Sustainability of UNSCR 1325 Implementation in the Republic of Serbia, Belgrade: Institute for strategic research.
20. UN Women, 2016, *Women and violent radicalization in Jordan*. The Jordanian National Commission for women.
21. Višacki Tatjana, Šaranović Jovanka, Janković Svetlana, 2014, „Prevenција rodno zasnovanog nasilja kroz prizmu uspostavljenih institucionalnih tela i mehanizama rodne ravnopravnosti u sistemu odbrane“, saopštenje na V godinjoj konferenciji Viktmološkog društva. Zaštita žrtava: međunarodno pravo, nacionalno zakonodavstvo i praksa, knjiga apstrakta, Tematska sesija 9: Razvijanje antidiskriminacionih politika i zaštita ravnopravnosti, str. 37. Beograd, 27-28. novembar 2014. <http://www.vds.org.rs/File/KnjigaApstrakataVGodisnjaKonfVDS2014.pdf>, pristupljeno 16. aprila 2017. godine.
22. Zaključak Vlade Republike Srbije 05 broj 337-9657/2010, od 23. decembra 2010. godine o usvajanju *Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2010-2015)*, „Službeni glasnik RS“, broj 102/10, Beograd, 30. decembar 2010. godine.
23. Zaključak Vlade 05 broj 337-1685/2015 od 19.02.2015. godine i Izveštaj Političkog saveta o sprovođenju Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2010-2015) za period od 2011. do 2013. godine. Internet sajt Ministarstva odbrane http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=4352, pristupljeno 10. mart 2016. godine.
24. Zaključak Vlade 05 broj 021-11794/2015-1 od 28.11.2015. godine i Izveštaj Političkog saveta o sprovođenju Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2010-2015) u 2014. godini. Internet sajt Ministarstva odbrane. http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=4352, pristupljeno 20. decembra 2016. godine.